

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/46/290-293>

Zümrüd Qasımova

Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti

<https://orcid.org/0009-0001-3458-7941>

zumrud.vahid@mail.ru

Süni intellektin ədəbiyyata təsiri: inkişaf, integrasiya və etik istiqamətlər

Xülasə

Son illərdə süni intellektin müxtəlif sahələrə integrasiyası sürətlə artmaqdadır. Belə sahələrdən biri də ingilis ədəbiyyatıdır. Süni intellekt sürətlə inkişaf edən bir sahə olduğu üçün ədəbiyyat dünyasına əhəmiyyətli təsir göstərir. Bu məqalə süni intellektin ingilis ədəbiyyatında çoxistiqamətli rolunu təhlil edir, onun ədəbi əsərlərin yaradılması, təhlili və şərhindəki tətbiqlərini araşdırır. Tədqiqat həmçinin ədəbiyyatda süni intellektin istifadəsinin etik təsirlərini, yazıçıların və oxucuların roluna olan təsirini araşdırır. Bu kontekstdə, süni intellekt həm ədəbi əsərlərin təhlili, həm də yaradılmasında istifadə olunur. Təqdim olunmuş məqalə süni intellektin ingilis ədəbiyyatına təsirini təhlil edir, onun müxtəlif tətbiqlərini və belə integrasiyanın üstünlüklərini və mənfi cəhətlərini müzakirə edir. Həmçinin, süni intellektlə yaradılmış ədəbi əsərlərlə bağlı etik narahatlıqlar və insan yaradıcılığı ilə texnoloji inkişaf arasında tarazlığın qorunmasının vacibliyi vurğulanır, texnoloji inkişafı açıq yanaşmanın və insan yaradıcılığını qorumağın əhəmiyyəti qeyd olunur. Bu aspektləri araşdırmaqla, tədqiqat süni intellektin ingilis ədəbiyyatına olan transformasiyaedici təsirlərini daha dərinlən anlamağa kömək edir.

Açar sözlər: *süni intellekt, ədəbiyyat, insan fəaliyyəti, integrasiya, ədəbi təhlil*

Zumrud Gasimova

Azerbaijan State Oil and Industry University

<https://orcid.org/0009-0001-3458-7941>

zumrud.vahid@mail.ru

The Impact of Artificial Intelligence on Literature: Development, Integration, and Ethical Directions

Abstract

In recent years, the integration of artificial intelligence into various fields has been rapidly increasing. One such area is English literature. As artificial intelligence is a rapidly evolving field, it significantly impacts the world of literature. This paper analyzes the multifaceted role of artificial intelligence in English literature, exploring its applications in the creation, analysis, and interpretation of literary works. The research also examines the ethical implications of artificial intelligence in literature and its effects on the roles of writers and readers. In this context, artificial intelligence is used both in the analysis and creation of literary works. The presented paper analyzes the impact of artificial intelligence on English literature, discussing its various applications as well as the advantages and disadvantages of such integration. Furthermore, ethical concerns regarding literary works created by artificial intelligence are highlighted, emphasizing the importance of maintaining a balance between human creativity and technological advancements, while also stressing the significance of being open to technological progress and preserving human creativity. By examining these aspects, the research helps to gain a deeper understanding of the transformative effects of artificial intelligence on English literature.

Keywords: *artificial intelligence, literature, human activity, integration, literary analysis*

Giriş

Süni intellektin mahiyyəti və ədəbiyyatdakı tətbiqi. XXI əsrdə süni intellekt mühəndislik, elm, təhsil, tibb, biznes, mühasibatlıq, maliyyə, marketinq, iqtisadiyyat, səhmdar bazarı və hüquq da daxil olmaqla, demək olar ki, bütün sahələrdə mühüm araşdırma sahəsinə çevrilmişdir. Süni intellekt cəmiyyətin bir çox sahələrində əhəmiyyətli təsir göstərmək potensialına malikdir (Agalya, 2023, s.11). Bu dəyişikliklər həyatımızı, işimizi və qarşılıqlı əlaqələrimizi dəyişə bilər. Onlar həm faydalı, həm də çətin ola bilər. Süni intellekt tərəfindən dəstəklənən avtomatlaşdırma əməliyyatları müxtəlif prosesləri sadələşdirə bilər, nəticədə məhsuldarlıq və səmərəlilik artır (İsmayılova, 2024).

Süni intellekt tətbiqləri tez-tez böyük miqdarda şəxsi məlumatların istifadəsini əhatə edir. Bu, məxfilik, məlumat təhlükəsizliyi və məlumatların sızması və ya sui-istifadə olunması ilə bağlı narahatlıqları artırır. Süni intellekt tərəfindən yaradılan sənət, musiqi və ədəbiyyat insan və süni yaradıcılıq arasındakı sərhədi bulanıqlaşdırır və sənətin dəyəri və insan yaradıcısının əhəmiyyəti ilə bağlı suallar doğurur (Agalya, 2023). Süni intellekt dövlət xidmətlərinin optimallaşdırılmasında və inzibati prosedurların yaxşılaşdırılmasında istifadə edilir. Eyni zamanda, avtomatlaşdırılmış qərar qəbul etmə proseslərinin şəffaflığı və hesabatlılığı ilə bağlı narahatlıqları artırır. Chatbotlar, virtual köməkçilər və sosial media alqoritmləri insan qarşılıqlı əlaqələrini və onlayn davranışlara təsir edir ki, bu da şəxsi əlaqələrə və ünsiyyətə təsir göstərə bilər (İsaxanlı, 2024).

Tədqiqat

Süni intellekt həyatımızı, işimizi və bir-birimizlə olan əlaqələrimizi əsaslı şəkildə dəyişdirir. Onun təsiri elmə, təhsilə, səhiyyəyə, maliyyəyə, istehsalata, əyləncəyə və digər sahələrə geniş şəkildə hiss olunur (Alice, 2024, s.55). Süni intellektin tətbiq olunduğu sahələrdən biri İngilis ədəbiyyatıdır. Süni intellekt, sürətlə inkişaf edən bir sahə olaraq bir çox sektoru, o cümlədən ədəbiyyatı inqilab etmək potensialına malikdir (*Literature in the Age of Artificial Intelligence*).

Təqdim olunmuş məqalə süni intellektin İngilis ədəbiyyatında necə istifadə olunduğunu və bu sahəyə təsirini araşdırır.

Məqalədə süni intellektin ədəbiyyatın yaradılması və təhlili sahəsindəki istifadəsi müzakirə olunur. Burada süni intellekt alqoritmləri ədəbiyyat əsərlərinin yaradılmasına və onların stilistik elementləri, mövzuları və strukturlarının təhlilinə kömək edir. Həmçinin, süni intellektin ədəbiyyatın şərhində tətbiqi araşdırılır. Burada belə sistemlərin mürəkkəb mətnləri təhlil edərək yeni baxışlar təklif edə biləcəyi göstərilir. Bundan əlavə, süni intellektin ədəbiyyat ilə oxucular arasındakı əlaqəni gücləndirməkdə və ədəbiyyat tənqidində necə istifadə olunduğu müzakirə edilir (Əliyeva, 2023). Süni intellektə əsaslanan tövsiyə sistemləri və chatbotlar oxucu təcrübələrini yaxşılaşdıraraq ədəbiyyat əsərləri ətrafında müzakirələri asanlaşdırır. Burada həmçinin süni intellekt ilə yaradılan ədəbiyyatla bağlı etik məsələlər də müzakirə edilir. Bu məsələlərə intellektual mülkiyyət, müəlliflik hüquqları, təhrif və süni intellekt ilə yaradılan mətnlərdəki nümayəndəlik daxildir. Texnoloji inkişaflarla insan yaradıcılığının qorunması arasında tarazlığın aydınlaşdırılmasının vacibliyi vurğulanır (İbrahimova, 2024).

Süni intellektin ədəbiyyatdakı ən mühüm tətbiqlərindən biri ədəbiyyat əsərlərinin yaradılmasıdır (Debarshi, 2021, s.20). Süni intellekt sistemləri, insan yazısını təqlid edən nəsr və poeziya yarada bilər. Məsələn, GPT-3 kimi güclü süni intellekt dil modelləri, çox vaxt insan müəllifləri tərəfindən yazılmış əsərlərdən fərqlənməyən hekayələr və şeirlər yarada bilər.

Lakin, süni intellektin ədəbiyyat yaradılmasında istifadəsi bir neçə etik məsələni qaldırır. Bundan əlavə, süni intellekt tərəfindən yaradılan mətnlər insan yazılarında mövcud olan emosional dərinlik və həqiqiliyi əks etdirməyə bilər (Şəfiyeva, 2023, s.17). Buna görə də, süni intellektin ədəbiyyat yaradılmasında istifadəsinə ehtiyatla yanaşılmalı və onun etik nəticələri diqqətlə nəzərə alınmalıdır.

Süni intellekt ədəbiyyatı təhlil etmək üçün də istifadə oluna bilər və bu, ədəbiyyat əsərlərinə yeni bir baxış təklif edir. Məsələn, süni intellekt böyük həcmdə ədəbiyyat mətnlərini təhlil edərək ənənəvi ədəbiyyat təhlili metodları ilə aşkar edilə bilməyən nümunələri və mövzuları müəyyən edə bilər. Süni intellekt sistemləri həmçinin dil, sintaksis və üslub kimi stilistik xüsusiyyətləri tanıya bilər ki, bu da müəlliflərə yazı üslubları haqqında yeni məlumatlar təqdim edir (Əsədova, 2023,

s.168). Bunun bir nümunəsi "Syuzhet Package" layihəsidir ki, bu da süni intellektin ədəbiyyat təhlilində necə istifadə oluna biləcəyini göstərir. Bu layihə təbii dilin emalı və maşın öyrənməsi alqoritmlərindən istifadə edərək ədəbiyyat əsərlərindəki süjetin hissələrini müəyyən edib vizuallaşdırır. Sistem, bir hekayənin emosional inkişafını xəritələyərək, əsas süjet nöqtələrini müəyyən edir və ədəbiyyat əsərlərinin strukturuna yeni baxışlar təqdim edir (Əliyev, 2022).

Süni intellekt ədəbiyyatın şərhində də istifadə oluna bilər və oxuculara mürəkkəb ədəbiyyat əsərlərini daha yaxşı anlamağa kömək edə bilər. Süni intellekt sistemləri ədəbiyyat əsərlərini təhlil edərək onların süjetlərini, xarakterlərini və mövzularını izah edən xülasələr və açıqlamalar təqdim edir. Bundan əlavə, süni intellekt ədəbiyyat əsərlərini tərcümə edərək, onları daha geniş auditoriyaya əlçatan edir. Məsələn, "The Machine in the Humanities" layihəsi süni intellektdən istifadə edərək Şekspirin pyeslərini təhlil edir və mətnin izahlarını təqdim edir. Sistem həmçinin bu mətnləri çoxsaylı dillərə tərcümə edir, bu da pyeslərin daha geniş auditoriya üçün əlçatanlığını artırır (Əliquliyev, 2023).

Süni intellektin ədəbiyyata inteqrasiyası bir neçə etik məsələni ortaya qoyur. Məsələn, süni intellektin ədəbiyyatın yaradılmasında istifadəsi müəlliflik və orijinallıq məsələlərini gündəmə gətirir ki, bu da yaradılan əsərlərin müəllifini müəyyən etməyi çətinləşdirir. Bundan əlavə, süni intellektin ədəbiyyatın təhlilində və şərhində istifadəsi məxfilik və məlumatların qorunması məsələlərini gündəmə gətirir. Süni intellekt sistemləri oxucuların vərdisləri və seçimləri kimi geniş şəxsi məlumatlara çıxış tələb edir ki, bu isə öz növbəsində məlumat toplama praktikasına dair suallar yaradır (Əliyeva, 2024).

İngilis ədəbiyyatında süni intellektin tətbiq formalarını aşağıdakı kimi qeyd edə bilərik:

1. Ədəbiyyatın Təhlili: Süni intellekt ədəbiyyat əsərlərini təhlil etmək və şərh etmək üçün istifadə olunur. Bu, bir əsərin dil nümunələrini, mövzularını və motivlərini müəyyən etməyi və onun yazıldığı tarixi və mədəni konteksti başa düşməyi əhatə edir.

2. Mətn Yaradılması: Süni intellekt ədəbiyyat əsərləri yaratmaq üçün istifadə olunur. Bu, şeirlər, qısa hekayələr və hətta romanlar yaratmağı əhatə edir. Süni intellekt tərəfindən yaradılan əsərlər mövcud ədəbiyyat nümunələrinin təhlili əsasında dərin öyrənmə alqoritmləri vasitəsilə yaradılır.

3. Tərcümə: Süni intellekt ədəbiyyat əsərlərini müxtəlif dillərə tərcümə etmək üçün istifadə olunur. Bu yalnız dili tərcümə etmək deyil, həm də orijinal əsərin üslubunu, tonunu və incəliklərini qorumağı tələb edir.

Süni intellektin İngilis ədəbiyyatına inteqrasiyasının üstünlükləri (Qurbanov, 2021):

Səmərəlilik: Süni intellekt ədəbiyyat əsərlərini insan kimi sürətlə təhlil və şərh edə bilər. Bu, xüsusilə tədqiqatçılar və alimlər üçün faydalıdır.

Yaradıcılıq: Süni intellekt ilə yaradılan ədəbiyyat çox vaxt çox yaradıcılıq və yeniliklə doludur. Bu, süni intellekt alqoritmlərinin mövcud ədəbiyyat nümunələrini təhlil edib yeni və unikal əsərlər yaratması ilə mümkündür.

Əlçatanlıq: Süni intellekt ilə yaradılmış ədəbiyyat daha geniş bir auditoriyaya təqdim oluna bilər, çünki o, müxtəlif dillərə tərcümə edilə və internetdə yayımlana bilər.

Süni intellektin İngilis ədəbiyyatına inteqrasiyasının mənfi cəhətləri (Mehralı, 2025):

İnsan Emosiyasının Çatışmazlığı: Süni intellekt ilə yaradılan əsərlər, insan tərəfindən yaradılmış əsərlərdə mövcud olan emosional dərinlik və mürəkkəbliyi əks etdirməyə bilər. Çünki süni intellekt alqoritmləri emosiyaları təcrübə etmək və onları yaradıcı şəkildə ifadə etməkdə çətinlik çəkir.

Orijinallığın Çatışmazlığı: Süni intellekt ilə yaradılan əsərlər, insan tərəfindən yaradılmış əsərlərdəki orijinallıq və bənzərsizliyi itirə bilər. Bu, süni intellekt alqoritmlərinin yalnız mövcud nümunələri təhlil edib təkrarlamağa əsaslanması ilə əlaqədardır.

Etik Məsələlər: Süni intellektin ədəbiyyatın yaradılmasında istifadəsi ilə bağlı etik məsələlər arasında müəlliflik və intellektual mülkiyyət hüquqları, həmçinin yazıçılar və redaktorlar üçün iş prosesinə təsiri barədə narahatlıqlar var (Kazımzadə, 2020).

Nəticə

Süni intellektin ədəbiyyata təsiri çoxşaxəli və dərin olub, həm yaradıcı prosesləri, həm də oxucunun ədəbiyyata yanaşma tərzini dəyişdirə bilər. Bu texnologiyanın inkişafı ədəbiyyatın yaradılmasında yeni imkanlar açmış, yazıçıların və şairlərin işlərini asanlaşdırmış, həmçinin fərqli üslubların və məzmunların yaranmasına səbəb olmuşdur.

Ədəbiyyat

1. Agalya, V. T. R. (2023, July). Integrating artificial intelligence in English literature: Exploring applications, implications, and ethical consideration. *International Open-Access, Double-Blind, Peer-Reviewed, Refereed, Multidisciplinary Online Journal*, 3(1), 11–15.
2. Alice Evangeline Jebaselvi, C. (2024). The rise of AI in English language and literature. *Shanlax International Journal of English*, 12(2), 53–58.
3. Arathdar, D. (2021). *Literature, narrativity and composition in the age of artificial intelligence*, 20.
4. Əliquliyev, R. (2023, oktyabr 8). *Süni intellekt xəyalların gerçəkləşməsidir*. Xalq qəzeti, 9.
5. Əliyev, A. (tərtibçi). (2022). *Süni intellekt*. Bakı: Altun.
6. Əliyeva, K. (2024). *Süni intellekt (Dərs vəsaiti)*. Bakı: ADNSU.
7. Əliyeva, Z. (2023). *Süni intellekt dövründə texnologiyalar sürətlə inkişaf edir*. Azərbaycan qəzeti, N237, 11.
8. Əsədova, T. (2023). *Süni intellekt konsepsiyasının inkişaf meyilləri*. AMEA Gəncə bölməsi, Xəbərlər məcmuəsi, 1(5), 165–171.
9. İbrahimova, A. (2024, iyul 24). *Süni intellektin inkişafı bəşəriyyətə nə vəd edir?* Respublika qəzeti, N154, 7.
10. İsaخانlı, H. A. (2024, iyun 15). *Süni intellekt insanı ağır əməkdən qurtarır*. Kaspi qəzeti, N22, 8–9.
11. İsmayılova, N. T. (tərtibçi). (2023). *Süni intellekt: maşın öyrənmə üsulları*. Bakı: Book Print.
12. Kazımzadə, G. (2020, mart 13). *Süni intellekt innovasiyalar üçün zəmin yaradır*. Azərbaycan müəllimi, 6.
13. Literature in the age of artificial intelligence: A preliminary study on the big language model AI. (n.d.). *School of Management, University of Stirling*, 1781–1787.
14. Mehralı, L. (2025). *Süni intellekt insan zəkasına qalib gəlsə*. Səs qəzeti, N3, 13.
15. Qurbanov, F. (2021). *Süni intellekt və yeni elmi istiqamətlər*. AMEA Fəlsəfə və Sosiologiya İnstitutu, Elmi Əsərlər, 1(36), 137–138.
16. Şəfiyeva, H. (2023, fevral 25). *Süni intellektin pozitiv və neqativ tərəfləri*. 525-ci qəzet, 17.

Daxil oldu: 14.11.2024

Qəbul edildi: 20.03.2025